

РОЗДІЛ 9 КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.137

ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ТА ОСКАРЖЕННЯ РІШЕННЯ, ДІЇ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО АБО ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ

QUESTIONS OF APPLICATION AND APPEAL OF DECISIONS, ACTIONS OR OMISSIONS OF THE INVESTIGATOR OR PROSECUTOR IN APPLYING SECURITY MEASURES

Балануца А.В.,

студентка

*Інституту права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету*

Степанов П.Л.,

кандидат юридичних наук, доцент,

*завідувач кафедри адміністративного, кримінального права та процесу
ПВНЗ «Кропивницький інститут державного та муніципального управління»*

Статтю присвячено аналізу нормативно-правового регулювання інституту забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Звертається увага на невідповідність окремих положень Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Набули подальшого розвитку положення щодо вдосконалення процесуального порядку оскарження рішення, дії чи бездіяльності слідчого або прокурора під час застосування заходів безпеки.

Ключові слова: забезпечення безпеки осіб, кримінальне провадження, оскарження, рішення, дія, бездіяльність.

Статья посвящена анализу нормативно-правового регулювання інституту обеспечения безопасности лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве. Обращается внимание на несоответствие отдельных положений Закона Украины «Об обеспечении безопасности лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве». Получили дальнейшее развитие положения по совершенствованию процессуального порядка обжалования решения, действия или бездействия следователя или прокурора при применении мер безопасности.

Ключевые слова: обеспечение безопасности лиц, уголовное производство, обжалование, решение, действие, бездействие.

The article is devoted to the analysis of the regulatory legal regulation of the institution providing security for persons participating in criminal proceedings. Attention is drawn to the inconsistency of certain provisions of the Law of Ukraine "On Ensuring the Security of Persons Taking Part in Criminal Proceedings". Further provisions have been developed to improve the procedure for appealing against a decision, action or omission of an investigator or prosecutor when applying security measures.

Key words: security of persons, criminal proceedings, appeal, decision, action, inaction.

Постановка проблеми. Стаття 3 Конституції України наголошує на тому, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1].

На забезпечення втілення у життя, реальної реалізації перерахованих соціальних цінностей законодавець у статті 2 Кримінального процесуального Кодексу України (надалі – КПК України) визначив такі завдання кримінального провадження:

- захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень;
- охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження;
- забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб

кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу, щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [2].

Крім того, що виконання вказаних завдань цілком покладено на державні органи та їх службових осіб, слід зазначити, що захист і охорона визначених у ст. 3 Конституції соціальних благ забезпечуються як за допомогою виконання усіх зазначених у ст. 2 КПК України завдань, так і кожне завдання спрямоване на забезпечення визначених соціальних благ. Тобто кожне окремо взяте завдання спрямоване на забез-

печення непорушності визначених вище соціальних благ. У зв'язку з цим доречно говорити про специфіку засобів, спрямованих на досягнення бажаного результату під час виконання конкретного завдання.

Стан опрацювання. Інститут забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, був предметом досліджень протягом багатьох років. У різні часи і на певних етапах становлення інституту проблемам реалізації заходів забезпечення безпеки осіб учасників кримінального судочинства присвячували свої роботи такі вітчизняні та закордонні вчені: І.О. Бобраков, Л.В. Брусніцин, В.В. Войніков, В.І. Галаган, О.О. Гриньків, О.Ю. Єпіхін, Є.В. Жаріков, О.О. Зайцев, В.С. Зеленецький, М.В. Куркін, О.В. Левченко, М.В. Новікова, С.М. Пашков, Т.І. Панасюк, Н.В. Пелипенко, А.А. Юнусов, С.О. Янін та ін.

Зазначені науковці зробили значний внесок у розробку інституту забезпечення безпеки осіб, учасників кримінального судочинства. У працях учені досліджували загальнотеоретичні, процесуальні, техніко-криміналістичні, тактичні, методичні питання щодо застосування заходів забезпечення безпеки. У ході досліджень здійснено порівняльно-правовий аналіз окремих положень інституту в Україні та інших державах світу, за результатами чого визначалися переваги та недоліки правової регламентації і функціонування інституту за вітчизняним законодавством.

Незважаючи на те, що інституту забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, приділялась достатня увага, прийняття нового основного галузевого закону у сфері кримінального судочинства спричинило багато дискусійних питань, зокрема щодо порядку оскарження рішення, дії чи бездіяльності слідчого або прокурора під час застосування заходів безпеки, що і зумовило вибір теми дослідження.

Метою статті є дослідження окремих новел кримінально-процесуального законодавства, що регулюють порядок оскарження рішення, дії чи бездіяльності слідчого або прокурора під час застосування заходів безпеки.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи важливість інституту забезпечення безпеки осіб – учасників кримінального судочинства та неспроможності його практичної реалізації, у юридичній літературі деякими дослідниками пропонується вдосконалити законодавчу базу з цих питань. Навіть обґрунтовується доцільність доповнити ст. 59 Конституції України частиною такого змісту: «Кожен має право на забезпечення безпеки в разі наявності реальної загрози їхньому життю, здоров'ю чи майну» [3, с. 128].

Досвід зарубіжних країн демонструє, що співробітництво потерпілих, свідків та правоохоронних органів є більш плідним у тих із них, де розроблено і впроваджено у життя довгострокові Програми захисту учасників кримінального провадження (США, Італія, Великобританія, Німеччина, Іспанія, Словаччина та інші) [4, с. 5].

Як уже вказувалось, важливість інституту забезпечення безпеки осіб – учасників кримінального судочинства полягає у створенні сприятливого режиму провадження, необхідних умов для реалізації завдань, які стоять перед кримінальним судочинством. А отже, важко переоцінити вагомість цієї інституції.

Слід одразу ж зазначити, що йдеться не про кількість нормативного матеріалу, яким визначаються положення інституту забезпечення безпеки осіб, котрі беруть участь у кримінальному судочинстві, а передусім якісні характеристики положень, які регламентують інститут і спрямовані на втілення його у життя.

Величезна за кількістю джерел нормативно-правова база, на жаль, не гарантує належного здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна взятих під захист осіб від протиправних посягань, що, у свою чергу, не сприяє досягненню мети – створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя.

Так, сьогодні правовою основою забезпечення безпеки учасників кримінального провадження є Конституція України, Закони України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», «Про Національну поліцію», «Про прокуратуру», «Про Службу безпеки України», «Про судову систему і статус суддів», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про протидію торгівлі людьми», Кримінальний кодекс України (у частині встановлення кримінальної відповідальності за невжиття заходів безпеки щодо осіб, узятих під захист (ст. 380) та розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381)), Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінально-виконавчий кодекс України, Митний кодекс України, а також підзаконні нормативно-правові акти Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховного Суду України тощо.

Але одразу зазначимо, що, незважаючи на значну кількість нормативно-правових актів – регуляторів застосування заходів забезпечення безпеки, на практиці виникають проблеми у їх застосуванні.

Аналіз норм чинного кримінально-процесуального законодавства України свідчить про те, що законодавство у сфері забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, не є досконалим. Зокрема, потребує удосконалення система заходів забезпечення безпеки, процедура їх застосування, є необхідність у розширенні кола осіб, до яких можуть бути застосовані заходи забезпечення безпеки, є необхідність у уніфікації положень названих вище нормативно-правових актів.

Звернемо увагу на невідповідність окремих положень основного акта у регулюванні застосування заходів безпеки – Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві».

Так, у ст. 5 «Права і обов'язки осіб, щодо яких здійснюються заходи забезпечення безпеки» [5] вищевказаного Закону є примітка щодо можливості оскарження незаконних рішень чи дій органів, які забезпечують безпеку, до відповідного органу вищого рівня, прокурора або до суду.

Одразу вкажемо на деяку казуїстичність окремого положення цієї статті, а саме щодо права осіб, стосовно яких здійснюються заходи забезпечення безпеки. Так, у назві ст. 5 вказано: «Права і обов'язки осіб, щодо яких здійснюються заходи забезпечення безпеки», до речі, в назві розділу II, який розпочинає вказана стаття, теж визначено саме «права і обов'язки осіб, щодо яких здійснюються заходи забезпечення безпеки». У п. а) ч. 1 статті, що розглядається, визначено: «Особи, взяті під захист, мають право подавати клопотання про вжиття заходів безпеки...». Тобто визначено право особи на можливість скористатися правом, яким особа вже скористалась, у зв'язку з чим до неї якраз і застосовуються відповідні заходи безпеки.

На наше глибоке переконання, із метою усунення вказаної неточності та можливості здійснити закладену в нормі превентивну спрямованість заходів забезпечення безпеки слід поряд із визначенням прав осіб, щодо яких уже застосовуються заходи забезпечення безпеки, вказати й осіб, які «мають право» на забезпечення безпеки за допомогою визначених у Законі заходів.

Не позбавленим проблем є і наявний процесуальний порядок оскарження рішення, дії чи бездіяльності слідчого або прокурора під час застосування заходів безпеки.

Так, за загальним правилом, передбаченим ч. 2 ст. 306 КПК України, слідчий суддя має розглянути скаргу на рішення слідчого, прокурора під час застосування заходів безпеки не пізніше 72 годин із моменту її надходження. Щодо вказаного строку в юридичній літературі висловлюються різні думки – на користь як його збільшення, так і суттєвого зменшення. Так, В. Добрянський, посилаючись на ч. 2 ст. 525 КПК 1960 р., відповідно до якої суддя повинен був негайно розглянути скаргу на ці рішення, зазначає, що доцільно скоротити строк розгляду слідчим суддею скарги на рішення слідчого, прокурора про відмову у застосуванні заходів безпеки або

про їх скасування [6, с. 32]. Із цією пропозицією не погоджується М. Макаров. На його думку, слідчий суддя не може негайно розпочати розгляд скарги на рішення слідчого, прокурора про відмову у застосуванні заходів безпеки або про їх скасування після її надходження. Йому, веде далі автор, потрібен певний час, щоб виконати вимоги ч. 1 ст. 306 КПК України, відповідно до якої скарги на рішення слідчого чи прокурора розглядаються слідчим суддею згідно з правилами судового розгляду, передбаченими статтями 318–380 КПК України, з урахуванням положень глави 26 КПК України [7, с. 50–51].

На нашу думку, встановлюючи загальний строк для розгляду скарг на рішення щодо незастосування або скасування заходів забезпечення безпеки, законодавець вчинив, м'яко кажучи, «необачно». Ціна такої необачності може виражатися не тільки у неможливості встановити юридично значимі обставини провадження, а поставити під загрозу життя та здоров'я осіб – учасників кримінального провадження.

Слід зазначити, що у проекті КПК України, внесені народними депутатами В.Р. Мойсиком, І.В. Вернидубовим, С.В. Ківаловим, Ю.А. Кармазініним, за реєстраційним номером 1233 від 13.12.2007 р. [8] у п. 2 ст. 81 «Оскарження рішень про відмову в застосуванні заходів безпеки або про їх скасування» вказувалось, що «слідчий суддя розглядає скаргу і матеріали справи – *негайно*» (виділено нами. – П.С.).

Висновки. Таким чином, враховуючи вказане вище та зважаючи на пріоритет цінностей – життя, здоров'я учасника кримінального провадження, з одного боку, та необхідність встановити реальність загрози для застосування заходу безпеки, з іншого, – вважаємо, що законодавець повинен віддати перевагу першому варіанту. Тим більше, що у разі безпідставного обрання заходу безпеки його можна скасувати. У зв'язку з цим задля забезпечення реалізації положень ст. 3 Конституції України та виконання завдань кримінального провадження щодо захисту особи від кримінальних правопорушень та охорони прав і законних інтересів учасників кримінального судочинства до ст. 306 КПК України необхідно внести п. 4, у якому визначити особливий, прискорений порядок розгляду скарг слідчим суддею на рішення, дії чи бездіяльності слідчого чи прокурора – негайно після надходження скарги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. // Голос України. – 2012. – № 90–91.
3. Копетюк М. Особливості забезпечення безпеки осіб у досудовому кримінальному провадженні / М. Копетюк // Історико-правовий часопис. – 2013. – № 2. – С. 126–131. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://esnir.eepu.edu.ua/bitstream/123456789/1845/1/2%20kopetuk.pdf>.
4. Касько В.В. Забезпечення безпеки учасників кримінального провадження щодо торгівлі людьми / В.В. Касько, А.М. Орлеан. – К. : Ваіте, 2012. – 50 с.
5. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 11. – Ст. 51.
6. Добрянський В.В. Оскарження до слідчого судді рішень, дій чи бездіяльності слідчого та прокурора / В.В. Добрянський // Сучасна юридична наука в євроінтеграційному процесі : матер. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. – Тернопіль, 2014. – С. 29–33.
7. Макаров М. Оскарження слідчому судді рішення слідчого, прокурора при застосуванні заходів безпеки / М. Макаров // Підприємництво, господарство і право. – 2015. – № 8. – С. 49–52.
8. Проект КПК України / підготовлений В.Р. Мойсиком, І.В. Вернидубовим, С.В. Ківаловим, Ю.А. Кармазініним [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=31115.